

ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ХВОРОБА» В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

О. С. СИРОТІН, старший викладач,

*Національний університет біоресурсів і природокористування України*Email: alxsirotin@gmail.com<https://orcid.org/0000-0002-0160-3802>

Анотація. У статті розглядається проблема концептуалізації концепту «ХВОРОБА» в англійській мові та засоби його вербалізації. Автором розглядається специфіка лексичних одиниць, які репрезентують цей концепт засобами англійської мови. Актуальність дослідження полягає в необхідності конкретизувати дані про вербалізацію концепту «ХВОРОБА» засобами англійської мови, так як розгляду специфіки вербалізації зазначеного концепту не приділялося достатньої уваги. Застосування описового та порівняльного методів, етимологічного та контекстуального аналізів сприяло виділенню семантико-когнітивних ознак концепту «ХВОРОБА», обґрунтуванню особливостей його вербалізації. Матеріалом для дослідження послужили словникові статті з тлумачних словників, тексти медичного дискурсу, роботи зарубіжних дослідників з цієї проблеми. Автор виділяє три найбільш поширені одиниці в лексико-семантичному ряду концепту хвороба: "disease", "illness", "sickness". Компаративний аналіз цих лексем в рамках лексико-семантичного поля «хвороба» в англійській мові показав, що їм притаманна загальна семантична ознака – «проблеми зі здоров'ям, фізіологічне або психічне неблагополуччя». Розглядаючи концепт «ХВОРОБА» на найвищому рівні, можна стверджувати, що найвищий носій мови (не фахівець в галузі медицини) вживає мовні одиниці з метою висловити і описати своє самопочуття, і в його лексиконі переважають терміни "illness", "sickness". У наукових текстах і спеціалізованих словниках, які орієнтовані на фахівців медичної сфери, домінуючу кількість хвороб виражено одиницею "disease".

Особливість трьох розглянутих лексем "disease", "illness" і "sickness" в англійському медичному дискурсі очевидна і визначається номінативною дрібністю в мовній картині світу.

Ключові слова: концепт «ХВОРОБА», вербалізація, "disease", "illness", "sickness", мовні засоби, лексеми.

Актуальність дослідження. Дослідження глибинного зв'язку когнітивних структур пізнання й мовних форм, способів концептуалізації культурних схем посилює увагу лінгвістів до поняття «концепт». Ментальна природа концепту спричинює його закритість для безпосереднього вивчення: його об'єктивують вербалізатори. Саме слово, його вербальна дефініція фіксують результати когнітивних зусиль людського розуму, хоча реалізує концепт не повністю: слово своїм значенням об'єктивує лише окремі, важливі для повідомлення концептуальних ознак, передача яких входить у інтенцію мовця. Отож слово, як і всяка номінація, – це тільки ключ, що «відкриває для людини концепт як одиницю мисленнєвої діяльності та дає змогу користуватися ним» [6, с. 38].

Всебічне вивчення слова як основної одиниці мовної системи є важливим завданням сучасної лінгвістики. Наша стаття присвячена розгляду специфіки лексичних одиниць, які репрезентують концепт "ХВОРОБА" в англійській мові. Актуальність дослідження полягає в необхідності конкретизувати дані про вербалізацію концепту «ХВОРОБА» засобами англійської мови, оскільки розгляду специфіки вербалізації зазначеного концепту не

приділялося достатньої уваги.

Аналіз публікацій. Мовознавці вважають, що «до числа універсальних концептів можна віднести концепт ХВОРОБА, який відображає загальнолюдські й національно-специфічні (соціальні, етичні, моральні) уявлення про феномен хвороби» [5, с. 258].

Вивченню концепту «ХВОРОБА» та його лексичній репрезентації в англійській мові присвячені наукові студії американських учених (А. Клейман, Тведл, 1994; Х. Фабрега, 1972; А. Франк, 1995; Хелмен, 1981 та ін.).

Окремі аспекти концепту «ХВОРОБА» аналізували О. Лабенко (концепт «ХВОРОБА» в українській, англійській та французькій мовах: етнолінгвістичний та лінгвопрагматичний аспекти) [3], З. Дубинець (концепт «ХВОРОБА» в мовній картині світу українців та росіян) [2], С. Мішланова, Ю. Смірнова (особливості експлікації концепту «ХВОРОБА» в різних типах тексту) [4] тощо.

Мета статті – проаналізувати особливості вербалізації концепту «ХВОРОБА» в англійській мовній картині світу.

Матеріалом для дослідження послужили близько 10 словникових статей, 8 текстів медичного та 6 текстів художнього дискурсів. В ході аналізу ми спиралися на методи суцільної

вибірки мовного матеріалу, дефініційного і порівняльного аналізів.

Результати. В останні десятиліття найбільша увага в дослідженнях з когнітивної лінгвістики надається концепту та вивченню засобів його вербалізації в різних мовах. Концепт, в широкому сенсі, позначає будь-який ментальний конструкт, яким оперує людина в процесі своєї когнітивної діяльності [1, с. 73].

Відзначимо, що сама форма мовного вираження концепту, його незмінна вербалізація зберігають стійкість концепту, роблять його загальновідомим завдяки поширеності слів, якими він передається, що відбивається безпосередньо носіями мови та в словниках. У мові концепт може бути вербалізованим окремими словами, словосполученнями, фразеологічними одиницями, пропозиціями й цілими текстами. Мовною репрезентацією семантики концептів можуть служити різні мовні факти, які супроводжують концепт: визначення, предикати, порівняння, метафори.

Усі концепти включають у свої структури комплекс образних ознак, які можна розкрити за допомогою аналізу цих мовних фактів. Дослідження лінгвістів підтверджують, що концепт має складну структуру, яка включає певну лінгвокультурну інформацію. Така інформація містить досвід людей, які говорять однією мовою, і тісно пов'язана з емоціями і оцінкою.

Головним завданням у дослідженні концепту є розгорнутий та повний аналіз мовних одиниць, які вербалізують цей концепт. Поняття як одна зі складових концепту є, на наш погляд, відправною точкою в його вивченні. Як одна з форм мислення і як результат переходу від чуттєвого ступеня пізнання до абстрактного мислення поняття надає йому характер узагальненого відображення дійсності.

З метою встановлення основних вербалізаторів концепту «ХВОРОБА» в англійській мові було використано словникові статті тлумачних і енциклопедичних словників.

Використовуючи дані тезаурусів, словників синонімів, приводимо основні вербалізатори з семантичною ознакою «хвороба» в англійській мові: *disease, illness, sickness, morbidity, infirmity, ailment, indisposition, complaint, disorder, malady, badness*. Найбільш поширеними одиницями в лексико-семантичному ряду концепту «хвороба» є наступні три: *“disease”, “illness”, “sickness”,* які розглянемо докладніше.

Полісемічна лексема *disease* має декілька лексико-семантичних варіантів: 1) *“Absence of ease; uneasiness, discomfort, inconvenience, annoyance; disquiet, disturbance;*

trouble” із загальною семою нестача легкості, спокою. 2) *“A cause of discomfort of distress; a trouble, an annoyance, a grievance”* дискомфорт, неспокій. 3) *“Molestation. To do disease to, to molest”* настійливо набридати, турбувати [10, с. 441].

Наступна лексична одиниця *illness* є відад'єктивним утворенням та має загальне значення *“The quality or condition of being ill (in various senses)”* [9, с. 41]. Номінація *illness* широко розповсюджена на позначення хвороби та різних аномальних (незадовільних) станів.

Лексема *sickness* є відад'єктивним утворенням та використовується як назва на позначення нездорового стану, хвороби. Номінація має таку дефініцію *“The state of being sick or ill; the condition of suffering from some malady; illness, ill-health”* [9, с. 8].

Розглянувши ті визначення, які дані для слів *disease, illness, sickness* в англійських словниках, британський дослідник Карл Бойд приходиться до висновку, що англійські словникові дефініції, які визначають обсяг поняття хвороба, виявляють мінімальну кількість його ознак, що узгоджується з теорією елюзивності («розмитості», нечіткості), коріння якої Карл Бойд вбачає в ціннісних характеристиках концепту [7].

Отже, концепт «ХВОРОБА» в англійській мові має кілька номінацій (*disease, illness, sickness*), які через семантичне поле позначають різний стан і входять в концепт хвороба. Розглядаючи концепт «хвороба» на наївному рівні, можна стверджувати, що наївний носій мови (не фахівець в галузі медицини) вживає мовні одиниці з метою висловити і описати своє самопочуття, і в його лексиконі переважають терміни *“illness”, “sickness”*.

Наукова картина світу представлена науковими текстами та спеціалізованими словниками. У словниках, які орієнтовані на фахівців медичної сфери, домінуючу кількість хвороб (70%) виражено одиницею *“disease”*.

Крім того, саме лексема *“disease”,* детермінуючи фізіологічні та психічні розлади, вживається для позначення великої кількості захворювань в медичному дискурсі, в назви яких включені епоніми, наприклад: *Addison's disease; Aujeszky's disease, Basedow's disease, Barlow's disease, Crohn's disease*. Це дає підстави зробити висновок про вузьке, обмежене використання цієї одиниці, тобто терміном *“disease”* апелюють на професійному рівні лікарі-фахівці.

Схожу думку має більшість зарубіжних дослідників, які відзначають, що різниця у вживанні одиниць лексико-семантичної групи *“disease”, “illness”, “sickness”* може бути обумовлена наявністю у людини професійних медичних знань. Наприклад, А. Клейман

стверджував, що фахівці-медики розглядають лексему «disease» як зміни або дисфункції біологічних і / або психологічних процесів людського організму, а лексеми «illness» і «sickness» скоріше належать до понять, визначених самими пацієнтами в контексті власного захворювання [8, с. 254]. А. Клейман припустив, що лікарі, перш за все, зацікавлені в розпізнаванні і лікуванні захворювання (лексема «disease») [8, с. 230]. В цьому випадку концепт, об'єктивований лексемою «disease», має у своєму ядрі поняття фізіологічного та психологічного неблагополуччя.

В результаті концептуального аналізу ми зробили висновок, що концепт «ХВОРОБА» існує як в науковій, так і наївній картинах світу, проте способи його вираження істотно розрізняються. В науковій медичній сфері поняття «disease» займає чільне положення. Поняття «illness», «sickness» переважно використовуються наївними носіями мови в основному на буденному рівні.

Використовуючи англійські спеціалізовані і філологічні словники та енциклопедичні довідники, наведемо приклади дефініцій «disease».

Oxford Dictionary пропонує таке визначення: «a disorder of structure or function in a human, animal, or plant, especially one that produces specific symptoms or that affects a specific location and is not simply a direct result of physical injury» (розлад структури чи функції у людини, тварини чи рослини, особливо того, що викликає специфічні симптоми або впливає на певне місце розташування і не є просто прямим наслідком фізичної травми) [11].

Практично такі ж дефініції пропонують Cambridge Dictionary: «(an) illness of people,

animals, plants, etc., caused by infection or a failure of health rather than by an accident: heart disease, an infectious disease» (захворювання людей, тварин, рослин тощо, викликані інфекцією або порушенням здоров'я, а не нещасним випадком) [12] та Collins English Dictionary: «an illness which affects people, animals, or plants, for example one which is caused by bacteria or infection» (хвороба, яка вражає людей, тварин або рослини, наприклад, яка викликана бактеріями або інфекцією) [13].

Семантичний аналіз словникових дефініцій лексеми «disease» дозволяє виявити її когнітивні шари. Більшість тлумачних словників визначають базове денотативне значення лексеми як проблеми зі здоров'ям, які полягають в наявності фізіологічних дисфункцій, викликаних бактеріями або інфекцією.

Таким чином, незважаючи на те, що всі три розглянуті лексеми «disease», «illness» і «sickness» мають очевидну семантичну близькість стосовно концепту «хвороба» в контексті когнітивної ознаки «стану нездоров'я, фізіологічного або ментального неблагополуччя», їх особливість в англійському медичному дискурсі очевидна і визначається номінативною дрібністю в мовній картині світу. Підсумовуючи все вищевикладене, лексико-семантичне поле концепту «ХВОРОБА» в англійському медичному дискурсі можна розглянути в такий спосіб: лексема «sickness» являє собою соціальний конструкт захворювання, який проходить через медичну систему (лексема «disease») і показує страждання пацієнта (лексема «illness»), що асоціюється з громадськими нормами і культурними цінностями.

русскому как иностранному. *Известия РГПУ имени А. И. Герцена*, 2007. Вип. 21 (51). С. 258-261.

6. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж: Истоки, 2001. 192 с.

7. Boyd Kenneth M. Disease, illness, sickness, health, healing and wholeness: exploring some elusive concepts. *Journal of Medical Ethics*, 2011. Vol.26. P. 9-17.

8. Kleinman A. *Patients and healers in the context of culture: An exploration of the Borderland between Anthropology, Medicine and Psychiatry*. London: University of California Press, 2000, 427 p.

9. Murray J. A. H. A New English Dictionary on Historical Principles: Founded Mainly on the Materials Collected by the Philological Society). 1900. [Режим доступу: <https://archive.org/details/oed04arch>].

10. Wright J. (Ed.). *The English Dialect Dictionary*. London: Published by Henry Frowde,

Список використаних джерел

1. Голованова Е. И. *Введение в когнитивное терминоведение: учебное пособие*. Москва: Флинта: Наука, 2011. 135 с.

2. Дубинець З. О. Концепт „хвороба” в мовній картині світу українців та росіян. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна»*. Львів, 2017. Вип. 64 (2). С. 366-375.

3. Лабенко О. В. Концепт ХВОРОБА в українській, англійській та французькій мовах: етнолінгвістичний ракурс. *Львівський філологічний часопис*. Львів: ЛДУ БЖД, 2018. Вип. 4. С.49-54.

4. Мишланова С. Л., Смирнова Ю. А. Особенности экспликации концепта «болезнь» в различных типах текста. *Проблемы изучения и преподавания иностранных языков: Сб. мат-лов науч.-практ. конф. «Иностранные языки и мировая культура»* (11–15 апр. 2005 г.). Перм. ун-т., С.71-74.

5. Некора Н. Е. Национально-культурная специфика концепта «болезнь» в обучении

Amen Corner, E.G. Publisher to the English Dialect Society Oxford, New York, G. P. Putnam's Sons, 1898. 1905 p.

11. Oxford English and Spanish Dictionary, Thesaurus, and Spanish to English Translator. URL: <https://www.lexico.com/en/definition/disease>

12. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org>.

13. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>

References

1. Golovanova, E. I. (2011). Vedeniye v kognitivnoye terminovedeniye: uchebnoye posobiye. [Introduction to Cognitive Terminology: A Study Guide]. Moscow: Flint: Science, 135.

2. Dubinets, Z. O. (2017). Kontsept „khoroba” v movniy kartyni svitu ukrayintsiv ta rosiyan [The concept of "disease" in the linguistic picture of the world of Ukrainians and Russians]. Visnyk of the Lviv university. Series philology. L'viv, 64, 2, 366-375

3. Labenko, O. V. (2018). Kontsept KHVORоба v ukrayins'kiy, anhliys'kiy ta frantsuz'kiy movakh: etnolinhvistychnyy rakurs [The concept of DISEASE in Ukrainian, English and French: ethnolinguistic perspective]. Philological Periodical of Lviv. Lviv: LDU BZHD, 4, 49-54.

4. Mishlanova, S. L., Smirnova, Yu. A., (2005). Osobennosti eksplyatsii kontsepta «bolezni» v razlichnykh tipakh teksta. Problemy izucheniya i prepodavaniya inostrannykh yazykov [Features of the explication of the concept of "disease" in various types of text. Problems of studying and teaching foreign languages]. Sb. mat-lov nauch.-prakt. konf. «Inostrannyye yazyki i mirovaya kul'tura» (11–15 apr. 2005 g.)

[Collection of scientific and practical materials. conference "Foreign languages and world culture" (April 11-15, 2005)]. Perm. un-t., 71-74.

5. Nekora, N. Ye. (2007). Natsional'no-kul'turnaya spetsifika kontsepta «bolezni» v obuchenii russkomu kak inostrannomu [National and cultural specificity of the concept of "disease" in teaching Russian as a foreign language]. Izvestia: Herzen University Journal of Humanities & Sciences, 21 (51), 258-261.

6. Popova, Z. D., Sternin, I. A. (2001). Ocherki po kognitivnoy lingvistike [Essays on cognitive linguistics]. Voronezh: Istoki, 192.

7. Boyd, Kenneth M. (2011). Disease, illness, sickness, health, healing and wholeness: exploring some elusive concepts. Journal of Medical Ethics, 26, 9-17.

8. Kleinman, A. (2000). Patients and healers in the context of culture: An exploration of the Borderland between Anthropology, Medicine and Psychiatry. London: University of California Press, 427.

9. Murray, J. A. H. (1900). A New English Dictionary on Historical Principles: Founded Mainly on the Materials Collected by the Philological Society) URL: <https://archive.org/details/oed04arch>

10. Wright, J. (Ed.). (1898). The English Dialect Dictionary. London: Published by Henry Frowde, Amen Corner, E.G. Publisher to the English Dialect Society Oxford, New York, G. P. Putnam's Sons, 1905.

11. Oxford English and Spanish Dictionary, Thesaurus, and Spanish to English Translator. URL: <https://www.lexico.com/en/definition/disease>

12. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org>.

13. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>

MEANS OF VERBALIZATION OF THE CONCEPT "DISEASE" IN ENGLISH

O. S. Syrotin

Abstract. In recent decades, the greatest attention in research on cognitive linguistics is paid to the concept and study of the means of its verbalization in different languages. Linguists believe that "among the universal concepts can be attributed the "DISEASE" concept, which reflects the universal and national-specific (social, ethical, moral) ideas about the phenomenon of disease".

The article considers the problem of conceptualization of the "DISEASE" concept in English and the means of its verbalization. The author considers the specifics of lexical units that represent this concept by means of the English language. The relevance of the study lies in the need to specify the data on the verbalization of the "DISEASE" concept by the English language means, as consideration of the specifics of verbalization of this concept has not been given sufficient attention.

The purpose of the article is to analyze the peculiarities of verbalization of the "DISEASE" concept in the English-language picture of the world.

Materials and methods of research. The use of descriptive and comparative methods, etymological and contextual analysis contributed to the selection of semantic and cognitive features of the concept of "DISEASE", substantiation of the peculiarities of its verbalization. The material for the study were dictionary articles from dictionaries, texts of medical discourse, the work of foreign researchers on this issue.

Results of the research. The author identifies the three most common units in the lexical-semantic series of the concept of disease: "disease", "illness", "sickness". A comparative analysis of these tokens within the lexical-semantic field "disease" in English showed that they have a common semantic feature -

© O. S. Syrotin

"health problems, physiological or mental problems." Considering the concept of "DISEASE" on a naive level, we can say that a naive native speaker (not a specialist in medicine) uses language units to express and describe their health, and in his lexicon the terms "illness", "sickness" prevail. In scientific texts and specialized dictionaries, which are focused on medical professionals, the dominant number of diseases is expressed by the unit "disease".

Conclusions. *Thus, despite the fact that all three considered tokens "disease", "illness" and "sickness" have a clear semantic similarity to the concept of "disease" in the context of the cognitive feature of "state of illness, physiological or mental distress", their peculiarity in the English medical discourse is obvious and is determined by the nominative smallness in the linguistic picture of the world. Summarizing all the above, the lexical-semantic field of the "disease" concept in English medical discourse can be considered as follows: the token "sickness" is a social construct of disease that passes through the medical system (token "disease") and shows the suffering of the patient illness"), which is associated with social norms and cultural values.*

Keywords: *concept of "DISEASE", verbalization, "disease", "illness", "sickness", language means, tokens.*